

Dolores Miškulin

PREGLED STVARALAČKOGA OPUSA RIJEČKOGA PISCA GINA ANTONYJA (CAVALIERE DI GARBO) KROZ PRESJEK RIJEČKOGA TISKA NA TALIJANSKOME JEZIKU

dr. sc. Dolores Miškulin, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, doloresm@fthm.hr, Opatija

pregledni članak

UDK 821.131.1(497.5 Rijeka).09 Antony, G.

rukopis primljen: 2. 10. 2013.; prihvaćen za tisak: 28. 11. 2013.

Gino Antony (Antoni ili Antonj) (Trst, 1877. – Casalecchio sul Reno, 1948.) bio je pjesnik, prozaist i dramski pisac. Premda se rodio u Trstu, smatrao se adoptivnim Riječaninom, jer je u Rijeci proživio gotovo cijeli život. Još je kao student u Sieni izdao zbirku novela Fiori di campo (1899), a u Rijeci je započeo objavljivati u La Voce del Popolo gdje je kao vrstan poznavalac gradskih prilika i uspješni pisac elzevira obrađivao različite teme iz gradskog života. Njegov glavni interes bio je vezan uz kazalište i glazbu. Bio je animator kulturno-umjetničkog društva Società Filarmonico-drammatica, središta iz kojeg je isijavao riječki kulturni iredentizam. Napisao je pet komedija na talijanskome jeziku: Eroï senza gloria (1904), Poveri illusi (1905), La prima e l'ultima (1905), Aria nuova (1905) i Anime schiave (1906). Također je napisao dvije dijalektalne komedije (El ritorno i El zogo) koje nažalost nisu nikada izdane.

Antony je, međutim, bio poznatiji kao dijalektalni pjesnik. Tako je preuzeo pseudonim „Cavaliere di Garbo” i kod tiskara Battare (1907) objavio dijalektalnu zbirku Sonetti fiumani koji predstavljaju njegov najvažniji doprinos povijesti riječke književnosti. Njegovi soneti često su objavljivani u riječkome tisku toga doba i velik dio njih nadahnut je dnevnom politikom. U njima autor vješto koristi različite registre: opisni, sentimentalni, nostalgični i kritički, u nekoj vrsti iskrivljenog ili pročišćenog dijalekta.

Budući da nam danas nisu dostupna sva pisana djela Gina Antonyja, cilj je ovoga rada pružiti uvid u stvaralački opus toga pisca kroz presjek riječkoga tiska tog razdoblja.

Ključne riječi: *dijalektalno pjesništvo; riječki soneti; riječki kulturni iredentizam*

1. Uvod

Gino Antony (Antoni ili Antonj) pojavio se među riječkim piscima krajem devetnaestog i početkom dvadesetog stoljeća kao pjesnik, prozaist i dramski pisac. Nakon studija u Sieni i u Rimu, 1899. diplomirao je na pravnome fakultetu. Već u Sieni je izdao zbirku novela *Fiori di campo* (1899).¹ Vrativši se u Rijeku, obnašao je razne funkcije u Poglavarstvu, isprva kao gradonačelnikov tajnik, pa u Općinskom vijeću i potom na vodećoj funkciji.

Započeo je objavljivati u riječkome listu *La Voce del Popolo*, gdje je kao vrstan poznavalac gradskih prilika i uspješan pisac *elzevira* (crtica) obrađivao različite teme iz gradskog života. Bio je član mnogih književnih, kulturnih i političkih udruga. Po završetku Prvoga svjetskog rata u Rimu lobira za pripojenje Rijeke Italiji. Kasnije pridonosi internacionalizaciji „riječkog pitanja” kroz svoje veze u diplomatskim krugovima SAD-a. Po D’Annunzijevu ulasku u Rijeku napušta grad i seli u Rim, gdje se bavi odvjetničkim poslom. Poslije Drugoga svjetskog rata zauzima važno mjesto u iseljeničkoj udruzi Istrana, Riječana i Dalmatinaca u Italiji.²

Njegov je glavni interes bio vezan uz kazalište i uz glazbu. Bio je animator *Società Filarmonico-drammatica*, Filharmonijsko-dramskog društva osnovanog 31. svibnja 1873. s namjerom da mladima približi svijet glazbe i talijanskog kazališta³, te da potiče i motivira amaterske aktivnosti na polju dramske umjetnosti i glazbe. Međutim, nakon dvije godine ta institucija prekida s radom, a obnavlja se 1882., ovoga puta na znatno čvršćim temeljima⁴, surađujući s tada vrlo uspješnim književnim društvom („Circolo letterario”, 1893. – 1915.), najznačajnijim animatorom intenzivne kulturne aktivnosti, čiji su suradnici bila vrlo ugledna i značajna imena kulture toga doba.⁵ Zahvaljujući promidžbenoj aktivnosti *Circola*, pored opere, Rijeka je imala stalne kazališne sezone s gostovanjima vodećih talijanskih družina toga vremena.

Naime tadašnje čitaonice i njima srodna društva (tal. *Circolo*) u razdoblju koje razmatramo imala su vrlo važnu ulogu u javnom, političkom i kulturnom životu. To su bili mali pokretači ili (kako to kaže Nevio Šetić 1990: 102) *movensi* u velikim previranjima koja prate transformacije etničko-nacionalne, političke i idejne svijesti. Zbog toga

¹ Zbirka je dobila pozitivne recenzije tada priznate spisateljice Erminije Cassio-Bure u časopisu *Vita fiumana*, glasilu društva Circolo di cultura.

² Usp. Pužar 1999: 93.

³ Namjera je u pozadini toga društva bila u mlade usaditi talijansku nacionalnu svijest. Ubrzo je stoga od milja skraćenog naziva *Filarmonica* postala središtem iz kojeg je isijavao riječki iredentizam.

⁴ Iz tiska tog vremena saznajemo da se prilikom otvaranja novog sjedišta društva (1890.) odvio program koji je obuhvaćao *Inno sociale* (Društvenu himnu) s riječima Giampaola Cominettija na talijanskom jeziku, a uglazbio ih je Ivan Zajc. Društvo organizira čitav niz kulturno-zabavnih aktivnosti: balove i zabave tijekom pokladnog razdoblja, te koncerte i recitale tijekom jeseni. Kao zanimljivost možemo navesti da je na predstavi *Partita a scacchi* („Šahovska partija”) jednom prigodom nazočan i sam autor, u ono vrijeme vrlo poznati Giuseppe Giacosa koji hvali amaterske izvođače.

⁵ Prvi je predsjednik *Circola* bio Andrea Bellen. Među suradnicima navode se: Aldo Oberdofer, Gemma Harasim, Enrico Corradini, Giulio Caprin, Egisto Rossi, Renato Simoni, Giacinto Gallina, Guido Mazzoni, Ugo Oietti, Giuseppe Lombardo Radice.

je njihova djelatnost dio ne samo kulturne već i društvene povijesti u najširem smislu riječi.

Upravo iz tog razloga osnivanje društva „La Giovine Fiume” 27. kolovoza 1905. predstavljat će svojevrsnu prekretnicu u riječkom kulturnom životu toga doba jer će se od tog datuma pojaviti počeci *riječkoga kulturnog iredentizma*.⁶

Gino Antony napisao je pet komedija: *Eroi senza gloria* (1904), *Poveri illusi* (1905), *La prima e l'ultima* (1905), *Aria nuova* (1905), komediju koju je uprizorila družina Berti-Varini i *Anime schiave* (1906). *El ritorno* i *El zogo* komedije su u kojima se Antony okušao u dijalektalnom teatru. Potonju je uprizorio Ferruccio Benini u Veneciji. Nažalost, komedije nisu nikada izdane, već su neobjavljeni rukopisi ostali u vlasništvu Antonyjeve udovice, Nine Antony u Casalecchiu sul Reno (Bologna). Zato je gotovo nemoguće o njima izreći neki kritički sud.

2. Dijalektalno pjesništvo Gina Antonyja

Antony je, međutim, bio poznatiji kao dijalektalni pjesnik. Naime, već od polovine devetnaestog stoljeća javljaju se prvi znakovi koji nagoviještaju rascjep koji će otada pa do naših dana karakterizirati *riječko pjesništvo talijanskoga jezičnog izraza*.⁷ Radi se o naglašenom raskolu koji se najbolje uočava u specifičnom izboru tema, motiva i stilističkih struktura koje takva literarna produkcija koristi, za razliku od klasičnog talijanskog pjesništva. Moguće je da su se prvi primjeri takvog pjesništva pojavili već sredinom devetnaestog stoljeća u okvirima nekih oblika književnofolklorne produkcije. Preteča, prvi i glavni predstavnik konvencije bio je Mario Schittar, samozvani Zuane de la Marsecia, koji svojom osobom i svojim djelom svjedoči o dvojakoj naravi riječkog pjesništva talijanskoga jezičnog izraza. Uz Gina Antonyja (Cavaliere di Garbo) (1877. – 1948.), ostali predstavnici bit će Arturo Caffieri (Rocambole ili De Rocambole) (1867. – 1941.), Oscare Russi (Russeto) (1887. – 1910.), Carambol i Toio de San Bastian (Vittorio Farina).

Prvo javljanje Gina Antonyja u maniri prigodnih uradaka riječkih pisaca toga doba nalazimo u rubrici lista *La Voce del Popolo* pod nazivom „La cronaca del Cavaliere di Garbo” koja kreće od rujna 1904. U njoj sam autor rubrike (Cavaliere di Garbo, odnosno Gino Antony) objavljuje svoju epsku pjesmu bez naslova⁸ u kojoj svečanim i uzvišenim tonom opisuje mit o stvaranju grada Rijeke te uspoređuje njegovu nekadašnju slavu i sadašnji vapaj za slobodom.

Kod tiskara Battare 1907. Antony objavljuje dijalektalnu zbirku *Sonetti fumani* koja predstavlja njegov najznačajniji doprinos riječkoj književnosti. U sonetima autor vješto koristi različite registre: opisni, sentimentalni, nostalgični, oštri kritički u nekoj vrsti iskrivljenog ili pročišćenog dijalekta. On naime koristi dijalektalne izraze iz venecijanskog, tršćanskog dijalekta, ali istovremeno posuđuje izraze iz knjiženog jezika. Kod

⁶ Usp. Miškulin 2013: 97.

⁷ Usp. Miškulin 2008: 130.

⁸ *La Voce del Popolo*, br. 5853 od 15. 1. 1906.

čitatelja njegov stih izaziva dojam kao da je smišljen na književnom jeziku, da bi zatim bio preveden na dijalekt. Poezija Gina Antonyja pretežito je nostalgična i sentimentalna.

U broju 9835⁹ lista *La Voce del Popolo* Gino Antony objavljuje stihove pod nazivom *La nostra lingua* („Naš jezik”).

La nostra lingua

*Per far sti versi mi ò misiado insieme
Lagrime con sorisi in una tecia,
E ve ò butà – co sto miscuglio freme –
Un fià de lingua de la zità vecia.*

*El soffrito l'ò fato con zivola,
Grasso nostran e pevare abbondante,
Cussì la lingua che ve porto in tola
La xe, se sa, un poco pizigante.*

*La xe la lingua de la nostra gente
Con ela, mamma, ti m'ò oferto el sen
Con ela el cor, Nina, parlar te sente.*

*Con la mia lingua, che dispreza el fren,
Mi ve ripeterò eternamente:
„Fioi, semo in pochi, volemose ben!”*

Da bi sastavio ove stihove, pjesnik je zajedno pomiješao u loncu suze i smijeh, te im pridodao sočni jezik stanovnika riječkoga staroga grada – priprostog i siromašnog puka. Začinio je smjesu lukom, mašću i mnogo papra, te će jezik koji će iznijeti na trpezu biti pomalo pikantan. To je jezik naših ljudi, jezik majčinog mlijeka, jezik ljubavi prema mladoj Nini. Sa svojim jezikom koji ne poznaje kočnica pjesnik kliče: „Djeco, malo nas je, volimo se!” Stihovi tog soneta uskoro će postati svojevrsnom *Fiumanskom himnom*, a posebice zadnji stih koji je ujedno i najpoznatiji stih tog autora.

Potpuniji uvid u riječko dijalektalno pjesništvo dobivamo i posredno, kroz jedan kritički osvrt u listu *Il Popolo* u rubrici „Cronaca d'arte” iz broja 1911.¹⁰ Autor komentira Antonyjevu zbirku *Sonetti fiumani* na sljedeći način:

Con questo titolo il Cavaliere di Garbo ha pubblicato un volumetto di versi in vernacolo. Dedicati „Alla patria, ai sogni e al mare” e spiccatamente soggettivi, sono versi sentiti e sinceramente patriottici; sentimento e sincerità sono anzi i pregi più evidenti. La patria ne è quasi il concetto fondamentale; per cui „i sogni” più belli sono per essa, i migliori versi che descrivono il mare son quelli,

⁹ Od 22. ožujka 1913.

¹⁰ Od 26. ožujka 1908.

*che ce lo rammentano nostro. Opera che è l'espressione di una buona tempra di poeta e forse più, di un'ardente anima di fiumano.*¹¹

Kako vidimo, pjesnik je svoje *Fijumanske sonete* posvetio „domovini, snovima i moru”, te će upravo ta tri toposa predstavljati okosnicu i glavnu temu cijele zbirke. Pritom će glavnu ulogu imati domovina, a snovi će biti pretežno vezani uz domovinu, dok će naglasak stihova o moru biti njihova pripadnost jedinstvenom zavičaju. Kakva je domovina koju Cavaliere di Garbo opisuje, saznajemo iz sljedećeg teksta:

*La patria che egli canta ne' suoi versi non è soltanto nel breve ambito delle nostre case, nelle vie e nelle piazze care e conosciute, onde ci son noti ogni angolo di via, ogni pietra di selciato, ogni fanale, ed ove, fatta di piccole cose, animata di grandi e piccole speranze, trascorre la nostra consueta vita cittadina come quella di una grande famiglia; ma è anche tutto intorno a noi, sulle rive del nostro golfo ove le cittadine e i loro abitanti ci rammentano, nella lingua e nelle usanze, la veneta regina; e più là, ovunque parlano il dolce idioma gli altri figli della madre comune.*¹²

Za pjesnika domovina nije tek usko promatrana iz lokalne perspektive, te ne obuhvaća tek lokalne riječke motive poput gradskih kuća, ulica i trgova u kojima poznaje svaki kutak, svaki kamen, čiji mu je svakodnevni život ispunjen očekivanjima i nadanjima potpuno blizak kao život unutar porodičnoga kruga. On domovinu sagledava šire: to je sve što ga okružuje, po obalama Kvarnerskog zaljeva čije ga stanovništvo svojim jezikom i običajima podsjeća na veze s Venecijom.

Sljedeća vodeća tema je more koje ga opčinjava svojom ljepotom. Ponekad ćemo u njegovim riječima pak otkriti žaljenje za stvarima kojih više nema, ali će opet težište biti na venecijanskim povijesnim vezama, posebno kroz simbolično spominjanje lika Svetog Marka.¹³

¹¹ „Pod tim je nazivom *Cavaliere di Garbo* objavio zbirku dijalektalnih stihova. Posvećeni 'Domovini, snovima i moru' i naglašeno subjektivni, ti su stihovi osjećajni i iskreno domoljubni; osjećaji i iskrenost su im, dapače, najzamjetljivije odlike. Domovina im je gotovo temeljni pojam; stoga su najljepši 'snovi' njoj upućeni, najljepši stihovi koji opisuju more podsjećaju na naše more. To je djelo izraz nadahnutog pjesnika, a možda još i više jedne gorljive fiumanske duše.”

¹² „Domovina kojoj pjesnik pjeva u svojim stihovima nije omeđena skromnim okvirima naših kuća, dragih nam ulica i trgova gdje nam je poznat svaki kutak, svaki kamen na putu, svaka ulična svjetiljka, i gdje, satkan od malih stvari, oživljen velikim i malim nadanjima, protječe naš svakodnevni gradski život poput života jedne velike obitelji; ona je također sve oko nas, na obalama našeg zaljeva gdje nas gradići i njihovi stanovnici podsjećaju, kroz jezik i običaje, na venetsku vladaricu; i još dalje, gdje god koriste dragi jezik ostali sinovi zajedničke majke.”

¹³ „Il poeta dinanzi allo spettacolo del mare e delle verdi nostre rive si sente ispirato a parlarcene affettuosamente: con rimpianto ove per esempio i lunghi camini delle fabbriche gli rammentano qualche cosa di più nostro che non c'è più: con esultanza ove trova uno scoglio, onde alle belle isole popolate di venete cittadine marinare, e alla forte Laurana, 'bel muso de istriana' e a Fiume egli ne grida il nome: 'San Marco'.”

Pjesnika obuzima nostalgija i prilikom usporedbe njegove Rijeke s nekadašnjom Rijekom¹⁴, te zaziva povratak starih kapetana trgovačkih brodova koji bi svojim teretima povratili Rijeci nekadašnji sjaj:

*Dove sè, dove sè, bei bastimenti
forse vento non ghè più nel Quarnero
o avè dismentigà patria e parenti
dopo de aver zirà pel mondo intiero?*

*Bei basimenti dalle vele bianche
Tornè tornè dai lidi più lontani
Portene indrio le bone anime franche
Dei nostri veci bravi capitani.*

*Vendui, perdui, vinti da l'uragan
Dismintegai senza onor, senza gloria
Voi! Che avè scritto pel nome fuman*

*La sua più bela pagina de storia.
Tornè, tornè, Fiume la marinera
Xe sciava in man de un pugno de mercanti.*

Ranije spomenuti Antonyjev stih koji će postati svojevrsnom fijumanskom himnom komentira se sljedećim riječima: „...In mezzo alle lotte diuturne e alle ‘patrie miserie’, contro ‘Zerte aleanze’ ammonisce con un verso che potrebbe essere il nostro motto: ‘Fioi semo in pochi, volemose ben’.”

Nadalje nalazimo komentar pjesnikove uporabe ironije i humora¹⁵ u nekim sonetima poput *Zerte aleanze*, *Patriotismo al scuro*, *Per l'industria del vetro*, *A un colega*.

Ponekad se kod pjesnika uočavaju stihovi puni slatke melankolije, kao npr. u sljedećim stihovima gdje ga tužna zvonjava samostanskih zvona koja pozivaju krčke fratre na molitvu navodi na razmišljanje o prolaznosti života:

*Din dan, din dan campane del convento
Per chi sonè, ciamar volè chi mai?
Nel canal 'na brazzera speta el vento
Svola sora Caisole i cocai.*

*I quattro frati che quà vive in paxe
I sa che xe l'ora de la preghiera;*

¹⁴ „Il confronto della Fiume d'oggi con la Fiume di ieri gli sveglia nell'anima una folla di ricordi e di rimpianti.”

¹⁵ „Il ‘Cavaliere di Garbo’ sa maneggiare anche e argutamente in alcuni de’ suoi sonetti, l’arma dell’ironia, e scherza con ispirito.”

*Intorno non gh'è zente e no gh'è case
Do vogae semo in porto. E za fa sera*

*L'ancora a puppa, ligo la barbeta
A un vecio tronco e saludo el guardian.
Benvenuti! Oh che paxe benedeta....*

*Un fumo de vapor, lontan lontan
Un ricordo che al cor ghe da una streta
Pianzè campane, dan din dan din dan.*

Dok pohvalno ocjenjuje potonje i slične stihove, u posljednjem dijelu kritičkog osvrtu autor napisa će se osvrnuti i na ono što smatra negativnostima, odnosno propustima u Antonijevim sonetima:

Qui e altrove egli si rivela artista e poeta. Ma complessivamente gli si deve rimproverare trascuratezza e poco amor della lima. La metrica è più volte difettosa, e in molte parti, poco e male celato lo sforzo imposto al verseggiatore, dalla tirannia del verso e della rima. E vorremmo anche che il poeta si lasciasse vincer meno dalle inclinazioni al romantico e al languido. Difetti non lievi che però si dimenticano volentieri quando il poeta sente e sa farci sentire e sa commuovere. Noi abbiamo voluto dirlo per amor della sincerità, e perchè crediamo che egli non vorrà fermarsi al primo saggio, ma saprà darcene altri e più perfetti.¹⁶

Danas bi kritika Antonijevih stihova zasigurno izgledala drugačije, a formalnu bi kritiku nadomjestila estetska kritika. Međutim, nama je ova kritika zanimljiva i zbog toga što odražava prioritete tadašnjega kritičkog prosuđivanja poezije. Ovime, naime, dobivamo svjedočanstvo i o tome koliko je značajnu ulogu forma i rima zauzimala u tadašnjem pjesnikovanju, dok su estetski kriteriji ostali u drugom planu.

Nikakav se komentar ne izražava u svezi jezika koji nam se kod Antonijevih uradaka, za razliku od uradaka ostalih dijalektalnih autora, čini usiljenim i gotovo patvorenim, jer se osim riječkih izraza koriste i tršćanski i venecijanski, a osjeća se i jaki upliv talijanskoga književnog jezika.

¹⁶ „Ovdje i na drugim mjestima on se izražava kao umjetnik i pjesnik. Ali sveukupno mu se može zamjeriti nemar i stilska nedorečenost. Metrika je često manjkava, a često se zamjećuje pjesnikov trud i opterećenost kako bi udovoljio strogim pravilima stiha i rime. Priželjkujemo također da pjesnika rjeđe savlada poriv ka romantičnom i čeznutljivom ugođaju. Te su zamjerke značajne, ali ih rado zaboravljamo kada je pjesnik nadahnut ili nas može dahnuti i ganuti. To smo htjeli izreći iz istinoljublja, iskreno vjerujući da se on neće zaustaviti na prvom pokušaju, već će nas obdariti drugima, uspješnijima.”

3. Gino Antony kao najznačajniji riječki dramski pisac svoga doba

Gino Antony bio je bez sumnje najznačajniji riječki dramski pisac svoga doba. Njegove stvaralačke prapočetke možemo nazrijeti u sklopu nedjeljne rubrike *La cronaca del Cavaliere di Garbo*¹⁷ u kojoj izlazi kratko i nadahnuto stihovano dijalektalno dramsko djelo *Tempi passati* („Prošlo vrijeme”) čiji sažetak zbog izvrsnog dočaravanja fijumanskog temperamenta i svjetonazora donosimo kao zanimljivost.

Devet je sati uvečer i u kutu kavane *Marittimo* (Pomorac) sjede gospon Antonio, tipični riječki uglađeni gospodin, pesimist koji neprestano hvali prošla vremena za kojima iskreno žali, posebno sada kada je zbog blage očne bolesti prisiljen nositi zatamnjene leće zbog kojih vidi sve u zagasitim, mračnim tonovima. Pored njega je šjor Bepo, pomalo mrzovoljan i naglugh patricij koji je jako vezan za svoj grad. Za susjednim stolom sjede dva općinska službenika koji u očekivanju da im obećano povećanje plaće omogući da nabave automobil, u međuvremenu igraju partiju domina. Simpatični konobar Šime kroz ostakljena vrata promatra zbog zapuha jake bure opustjeli trg kojim još prolaze posljednje šetačice. Gospon Antonio, nakon kritičkog komentara upućenog strategiji značajnoga ruskog vojskovođe, sprema se ispiti svoju kavu koja se u međuvremenu ohladila.

Blagi humor izrasta iz igre riječi u dijalogu između Sor Antonija i Sor Bepa koji zbog gluhoće krivo shvaća i iskrivljava smisao Sor Anonijevih riječi. Potonji se neprestano tuži: na „moderne” ljude koji se upliću u javne poslove, na duhan koji više nije tako kvalitetan kao nekad, na stanarine koje su poskupile, na žene koje previše troše, vino i meso koje je poskupilo, državne službenike koji žive u mnogo lošijim uvjetima, vrijeme koje je mnogo hladnije nego prijašnjih godina, te bezvoljnu i apatičnu mladež.

„Apatia, apatia! Ecco la gran malora dei fiumani.”, uzvikuje Sor Antonio. Radnici štrajkaju, ljudi nemaju novaca, čak i novinari štrajkaju. „Guerre, truffe, suicidi, auf, auf, che mondo brutto!”¹⁸ Tužbalici se pridružuje nagluhi Sor Bepo koji na svaku Sor Antonijevu repliku odgovara nečime što se uopće ne uklapa u temu, već zbog donekle sličnog zvuka i rime podsjeća na posljednji izraz koji je Sor Antonio upotrijebio (npr. mankarantan, tabacco – sacco, apatia – Abbazia, tempi – esempi).

Sve to izaziva blagi komični učinak koji povećavaju komentari dvojice igrača domina koji podbadaju doskočicama Sor Antonija i zapravo komentiraju svoju igru. Igra završava dvostrukom nulom, a sugovornici se nakon jednosatnog razgovora koji bi mi danas nazvali „gluhi telefon”, razilaze svaki na svoju stranu uz komentar da je sve loše i crno. Zaključak Sor Antonija je vrlo sarkastičan. On naime smatra da je jedini kojeg sreća služi japanski general koji je pobijedio u pomorskoj bitci protiv Rusa, a kojeg Sor Antonio pogrdno naziva psom, odnosno kako to on kaže „Quel can de Togo”. Zanimljivo je zamijetiti kako pisac likovima u drami oslikava tipične karaktere iz riječke društvene sredine, a zbivanja u drami preslika su riječkih prilika iz svakodnevnog života.

¹⁷ U broju 5385 od 25. rujna 1904.

¹⁸ „Ratovi, prijevare, samoubojstva, ah, ah, ružnoga li svijeta!”

4. Osvrt na Antonijev rad kroz kazališne rubrike u tisku

Kazališna rubrika lista *La Voce del Popolo* pod nazivom „*Nei campi dell'arte*” jedna je od najcjelovitijih u riječkoj kazališnoj panorami uz kazališnu rubriku lista *La Bilancia, Il Popolo* i *La giovine Fiume*. Iz nje ponajbolje iščitavamo cjelokupni riječki kazališni život toga doba zajedno s ukusom i afinitetima njene publike. Tako upravo iz nje saznajemo da je Antonijeva komedija u četiri čina pod nazivom *Eroi senza gloria* („Junaci bez slave”) koju je 12. prosinca 1904. izvela „*Drammatica compagnia italiana di Ettore Berti*”, tako dobro prihvaćena u publici da je autor osam puta izlazio pred zastor.

Iz prikaza u listu *La Voce del Popolo* od 13. prosinca 1904. možemo razabrati sadržaj drame. Barun Dario Bellani prisiljen je napustiti časničku dužnost u talijanskoj mornarici te uzdržavati majku i sestru Rosu nakon što je njegov otac zbog financijskog kraha počinio samoubojstvo. Darijev brat Paolo i njegova rasipna djevojka Giustina nemilice rasipaju skromni ostatak obiteljskog imutka, te se čak i zadužuju u Parizu, zbog čega će konačno i Paolo hiniti pokušaj samoubojstva. Nezavidnu financijsku situaciju na opću radost razrješava Darijev prijatelj Mastilli koji mu nalazi bogatu udavaču i time, nakon svečanog vjenčanja, izvlači obitelj iz krize.

Za današnje prilike vrlo naivna drama, prilično neuvjerljiva zapleta i još neuvjerljivijeg raspleta, ipak se, kako vidimo, vrlo pozitivno dojmila publike. U ovom je slučaju čak i kritika pozitivno reagirala. Naime, u kritičkom je prikazu navedeno: „Komad *Junaci bez slave* nije ama baš ništa lošiji od premnogih ‘dramskih noviteta’ što su nam ih za protekle kazališne sezone izveli glumačke družine Mariani i Caimmi.”

Sljedeću dramu u tri čina pod nazivom *Poveri illusi* („Obmanuti jadnici”) 1. srpnja 1905. izvela je družina „*Compagnia drammatica Giulia Iris e Ignazio Mascacchi*”, a iz tiska saznajemo da je polučila gotovo isto tako mnogo uspjeha kod publike.

Iz dnevnika *Il Popolo*¹⁹ saznajemo da je okvirni sadržaj drame sljedeći: Radnja se zbiva u Genovi. Glavni lik, Claudio Morisani, bio je tijekom dvadeset godina direktor Lloyda u Genovi, ali ga sad zainteresirani brodski dobavljači smjenjuju jer na njegovo mjesto žele postaviti njima prikladniju osobu. Smjenjivanje Claudija s dužnosti izaziva lom u obitelji: njegovu kćerku Nerinu napušta zaručnik koji se nadao da će naslijediti Claudijev položaj, dok Claudijev sin Enrico, koji se zbog imutka oženio bogatom Amerikankom, javno izjavljuje da se stidi vlastita oca. U nevolji Morisaniju ostaju dva jedina prijatelja: kapetan Lowe i skladatelj Palma, još jedan obmanuti lik, koji se izdržava privatnim lekcijama glasovira, budući da je operu koju je on komponirao netko uspio plagirati, te se sad uspješno prikazuje na scenama. Nakon što otkriva zaručnikove namjere Nerina ga tjera od sebe, te uz pomoć maestra Palme počinje davati satove glasovira. Čak i sin Enrico pokušava se naknadno približiti ocu nudeći mu novčanu pomoć, ali ponosni Claudio to odbija želeći sam pronaći novi posao kod različitih tvrtki.

Napokon se u drami pojavljuje jedan inženjer iz Čilea, Claudijev nekadašnji dužnik, koji nudi Claudiju direktorski posao u jednoj od svojih tvornica, te naposljetku sklapa brak

¹⁹ Br. 988 od 1. 7. 1905.

s njegovom kćerkom Nerinom. Nakon olujnih događaja koji su Claudiju uzrokovali sijedu kosu, na obzoru se, dakle, napokon nazire mir i sklad, te se drama završava u takvom umirujućem tonu.

Autor kritičkog prikaza pohvalno se izrazio o formalnim obilježjima djela. Što se tiče izvedbe, hvalevrijednom se pokazala gluma svih izvođača: Mascaldi (koji je igrao Morisanija) vrlo je uspješno izrazio psihološki portret glavnog lika, dok je glumica Iris bila vrlo uvjerljiva u ljubavnoj sceni – završnoj sceni drugog čina, te ju je publika dva puta nagradila pljeskom na otvorenoj sceni. I ostali su se glumci iskazali vrsnoćom u svojim ulogama (Falcini kao Lowe, Molinari i Lupi). Scenografija je bila vrlo uspješna i zapažena.

Drugi dnevnik, *La Voce del Popolo*²⁰ navodi pouku ovoga komada koju navodno izgovara u trećem činu stari Morisani: „Sretan je onaj koji se daje obmanuti.” Dakle, sam naziv drame („Obmanuti jadnici”) u sebi nosi dominantne naznake: obmana, obmanuti pojedinci i sam jad vezan uz tu pojavu. Autor kritičkog prikaza zamjera djelu višak konvencionalnosti i romantičnosti koji su, po njemu, primjereniji kakvom salonu negoli pozornici. Međutim, u nastavku kaže: „Djelo se gledateljstvu silno dopalo te je bilo nagrađeno vatrenim pljeskom. Štovani je autor bio šest ili sedam puta pozvan pred zastor.”

Jednočinku *La prima e l'ultima* („Prva i zadnja”) 8. srpnja 1905. izveli su amateri, članovi dramske sekcije riječkoga Glazbeno-dramskog društva (*Sezione drammatica della Società filarmonico-drammatica*) uz pomoć i nastup glumačke družine „Iris-Mascaldi”. O djelu se ne zna gotovo ništa, izuzev da ga *Il Popolo*²¹ naziva „djelcem”.

Antonyjevo djelo *Aria nuova* („Novi vjetar”) izvela je tijekom svog gostovanja dramska družina Ettore Berti 11. prosinca 1905., nakon što ga je družina Caimmi-Zoncada bila uvrstila a svoj repertoar u Milanu. Iz intervjua koji je autor povodom premijere dao listu *La Voce del Popolo*²² saznajemo da se zbog socijalno-političke aktualnosti radnje koja je bila smještena u prostorima talijanskoga javnog života, ocijenilo „(...) da je djelo nekako previše nabijeno elektricitetom za milansko gledateljstvo u kojem se gradu i odvija dio komada.” Zato se praizvedba umjesto u Milanu održala u Torinu, te je u izvedbi glumačke družine Ettorea Bertija obišla Italiju i nakon Trsta došla i u Rijeku. Igrom slučaja, dakle, glumačka družina Ettorea Bertija uprizorila je dva dramska djela Gina Antonyja.

Za razliku od ostalih, ovo djelo nije naišlo na veliku popularnost kod publike, ni kritike. Iz lista *La Voce del Popolo*²³ saznajemo nešto o sadržaju te drame: „*Novi vjetar* dr. Gina Antonyja iznosi na pozornicu strujanje onih ideja koje se u naše vrijeme nalaze vrlo često u proturječju između njih samih, a često puta takve ideje potiru jedna drugu. Vlasnik svilane, Luciano Ascoli, primjer je starca starinskoga kova; borio se kod Custozze pa sad tješi svoju starost glazbom i obitelji, ne dopuštajući nikom da dirne u

²⁰ Br. 5658 od 1. 7. 1905.

²¹ Br. 995 od 8. 7. 1905.

²² Br. 5814 od 4. 12. 1905.

²³ Br. 5821 od 12. 12. 1905.

Domovinu. Njegov sin Artur je mladić posve suvremenih nazora: spletkari kako bi postao socijalistički poslanik, a u međuvremenu zavodi radnicu po imenu Angela. Njen brat Marcello Accorti voli Giacintu, kćerku staroga Ascolija, koja mu uzvraća ljubav.”

Razdor nastaje kada se ideje očeva i njihovih prijatelja sukobe s onima u glavama sinova i radnika. Najdramatičniji trenutak se zasniva na starčevu saznanju o opasnosti od štrajka, otkriću sinovljevih spletki te otkrivenoj Giacintinoj ljubavnoj vezi. Starac se naposljetku miri sa neminovnošću: „Izgubio sam jednu bitku”, izjavljuje, „ali sam zato dobio tolike druge!” Drama se svečano zatvara uz zaključak da sav novi svijet nije posve izgubio vjeru u ideale domoljublja i plemenite osjećaje. Međutim dnevnik *Il Popolo*²⁴ ocijenio je ovo djelo uljudno, ali negativno.

Iz tiska²⁵ saznajemo da je Gino Antony, jedan od prvih suradnika časopisa, napisao novu komediju pod nazivom *Anime schiave*²⁶, prikazivanje koje se očekivalo u riječkom Teatro Fenice sljedećeg lipnja, u izvedbi družine Ferruccija Beninija. Nedugo zatim, u rubrici *Note in margine*²⁷ četvrtog broja²⁸ časopisa, saznajemo da nova komedija ipak nije polučila očekivani i priželjkivani uspjeh kod publike:

Gino Antonj, nostro concittadino e collaboratore, ha fatto rappresentare da Benini, al Teatro Fenice, la sua nuova commedia Anime schiave. Il lavoro non ha incontrato quel successo, che si sperava e che noi caldamente ci auguravamo. In complesso vi fu riscontrata una certa qual poca novità di costrutto, circostanza questa, cui assai difficilmente si può vincere e che però appena alla luce della ribalta emerge fuori a compromettere il successo anche del lavoro meglio ideato e condotto.

Gino Antony objavljuje također roman u nastavcima pod nazivom *Laurana* te komediju *Salvata!* u riječkom književnom časopisu *Arco romano*.

5. Zaključak

U članku smo pokušali ilustrirati rad Gina Antonyja (Antonija ili Antonja), riječkoga pisca talijanskoga jezičnog izričaja s kraja devetnaestoga i početka dvadesetoga stoljeća, kao pjesnika, prozaista i dramskoga pisca i to kroz njegove natpise u tisku ili kroz natpise o njegovu djelu u tisku navedenoga razdoblja. Najznačajnije su njegovo djelo zasigurno *Sonetti fumani* („Riječki soneti”), dijalektalna zbirka koja predstavlja

²⁴ Br. 1152 od 12. 12. 1905.

²⁵ *La Voce del Popolo* od 15. 5. 1906.

²⁶ Na ovome mjestu možemo tako ispraviti navod da je drama *Anime schiave* („Ropske duše”) ostala neizvedena (usp. Pužar 1999: 93).

²⁷ Također saznajemo da je u posjeti *Circolo* zajedno sa suprugom bila Enrica Barzilai-Gentilli čiju je dramu *Ultime lotte* Benini upriličio u Teatru Fenice. Pedantnim suradnicima nije promakla vijest iz pariškog časopisa *Le Matin* u kojoj se govori o prijedlogu nominacije glumice Sare Bernhardt za najvišu zaslugu Legije časti (Cavaliere della Legione d'onore).

²⁸ Od 15. 7. 1906.

njegov najveći doprinos riječkoj književnosti. To su temama pretežno idilične sličice iz svakodnevnog života: buđenje staroga grada u ranu zoru, uske uličice staroga grada koje noću oživljavaju i prizivaju sjećanja na Veneciju, primorski pejzaži, otoci okupani mediteranskim aromama žalfije i timijana, krčki franjevački samostan. U *Sonetima* je bilo i takvih koji su bili nadahnuti dnevnom politikom, međutim, tu se gotovo uvijek radi o blagom upozorenju gradskome puku da bude jedinstven u obrani od stranih utjecaja, te o vrlo blagom korenju zbog političke inercije. Nikada kroz njegove stihove taj blagi ukor neće prerasti u ironiju ili satiru jer to jednostavno nije bilo u skladu s njegovom blagom, elegičnom prirodom.

Antony je također autor čak pet dramskih djela te dvije dijalektalne drame, što ga zasigurno čini najznačajnijim riječkim dramskim piscem njegova doba. Možemo naglasiti da su njegova dramska djela polučila priličan uspjeh kod publike, kako saznajemo iz osvrti i kritika u tisku. Prema mišljenju znalaca, zasluga je Gina Antonyja ta da je putem njegovih *filodramatičara*, kao i promicanjem talijanskih glumačkih družina, riječka publika upoznata s kazalištem Roberta Bracca, Giacose, Rovette i mnogih drugih.

Literatura

- Antony, Gino, *Sonetti fiumani*, P. Battara ed., Fiume (Rijeka), 1908.
- Cattalini, Carlo, „Le poesie di Gino Antoni”, Fiume, VI, 1986., br. 11, str. 96–107.
- Cella, Sergio, „Giornalismo e stampa periodica a Fiume (1813 – 1947)”, Fiume, V, 1957., br. 1–2, Rim, str. 26–62.
- Deghenghi-Olujić, Elis, *Le riviste culturali italiane pubblicate in Istria nel Novecento*, Pietas Iulia – Pula, EDIT, Rijeka, 1999.
- Derenzini, Felice, „La Società Filarmonico-drammatica in Fiume”, Fiume, III–IV, 1952., str. 216–219.
- Despot, Miroslava, „Pokušaj bibliografije primorskih novina i časopisa 1843. – 1945.”, Rijeka: geografija, etnologija, ekonomija, saobraćaj, povijest, kultura: zbornik, Matica hrvatska, Zagreb, 1953., str. 611–621.
- Fabrio, Nedjeljko, „Talijansko dramsko glumište na Rijeci u doba Hrvatske Moderne”, Kazalištarije, Teatrologijska biblioteka, knjiga 19, Hrvatsko društvo kazališnih kritičara i teatrologa, Zagreb, 1987., str. 125–164.
- Lukežić, Irvin, *Mario Schittar*, Libellus, Crikvenica – Rijeka, 1995a.
- Miškulin, Dolores, „Književne teme u riječkoj periodici na talijanskome jeziku od 1900. do 1919. godine”, Fluminensia, god. 25, 2013., br 1, str. 89–101.
- Miškulin, Dolores, „La città di Fiume nei versi dialettali in rotativa 1900 – 1919”, *Književnost, umjetnost, kultura između dviju obala Jadrana*, Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa, Zadar, 25. rujna 2008.
- Pužar, Aljoša, *Città di carta, Papirnati grad, Talijanska književnost Rijeke u XIX. i XX. st.*, Edit, Rijeka, 1999.

- Pužar, Aljoša, „O ‘Antejskoj konvenciji/tradiciji’ u riječkom pjesništvu talijanskoga jezičnog izraza”, *Fluminensia*, god. 8, 1996., br. 1–2, str. 33–45.
- Samani, Salvatore, *Dizionario biografico fiumano*, Istituto tipografico editoriale, Dolo-Venezia, 1975.
- Samani, Salvatore, „Poeti e studiosi fiumani”, *Fiume (Rivista di studi fiumani)*, Roma, 1965., str. 125–170.
- Srdoč-Konestra, Ines, „Riječka književnost na talijanskom jeziku”, *Kolo*, 14, 2004., br. 4, str. 242–252.
- Susmel, Edoardo, *Un secolo di vita teatrale fiumana*, „Vedetta d’Italia”, S. A., Fiume (Rijeka), 1924.
- Šetić, Nevio, „Talijanske čitaonice u Istri i na Kvarnerskim otocima u XIX. stoljeću”, *Otočki ljetopis Cres-Lošinj, Čitaonički pokret u jugoslavenskim zemljama u XIX. st.*, Mali Lošinj – Rijeka, 1990.
- Zorić, Mate, *Književna prožimanja hrvatsko-talijanska*, Split, Književni krug, 1992.

Novine

- La Bilancia, 1867. – 1919.
- La Voce del Popolo, 1889. – 1915./1922.
- La Difesa, 1897. – 1901.
- Il Popolo, 1902. – 1919.
- Il Corriere, 1907. – 1909.
- La Giovine Fiume, 1907. – 1910.
- Il Lavoratore, 1909. – 1913.
- Il Giornale, 1912. – 1919.
- Giornale Cinema Parigi, 1913. – 1914.

Časopisi

- Arco romano, 22. 1. – 30. 4. 1905.
- La Vedetta, 1906. – 1907.
- Annuario del Circolo letterario di Fiume, 1912. – 1914.

SUMMARY

Dolores Miškulin

REVIEW OF RIJEKA'S WRITER GINO ANTONY'S (CAVALIERE DI GARBO) WORKS THROUGH A PRESS SECTION OF ITALIAN PERIODICALS

Gino Antony (Trieste, 1877 – Casalecchio sul Reno, 1948) was a poet, prose writer and playwright. Although he was born in Trieste, he was considered an adoptive of Rijeka as he had lived there almost all his life. As a student in Siena he published a collection of poems *Fiori di campo* (1899). In Rijeka he started publishing texts in 'La Voce del Popolo' in which he described urban conditions and he was a successful writer of 'elzevirs' dealing with different topics of urban life. His main interest was related to the theatre and music. He was an animator of the arts club Società Filarmonico-drammatica, the centre from which Rijeka cultural irredentism radiated. He wrote five comedies in Italian: *Eroi senza gloria* (1904), *Poveri illusi* (1905), *La prima e l'ultima* (1905), *Aria nuova* (1905) and *Anime schiave* (1906). He also wrote two dialectal comedies (*El ritorno* and *El zogo*) that, unfortunately, were never published.

However, Antony was better known as a dialectal poet. So he took the pseudonym 'Cavaliere di Garbo', and the editor Battara (1907) published his dialectal collection *Sonetti fiumani* which represents his most significant contribution to the history of Rijeka literature. His sonnets were often published in the Rijeka press of that time, and a great many of them were inspired by the daily politics. In them, the author masterfully uses different registers: descriptive, sentimental, nostalgic, and critical, in a kind of distorted or purified dialect.

Since not all of Gino Antony's works are available today, the aim of this paper is to provide an insight into his works through a press section of Italian periodicals from this period.

Key words: *dialectal poetry; sonnets from Rijeka; Rijeka cultural irredentism*